

राज्यातील कृषि विद्यापीठातील
प्रकल्पग्रस्तांच्या भरती प्रक्रियेस
मान्यता देणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
कृषी, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक: कृषिवि-३७२३/प्र.क्र.१६९/६-ओ
हुतात्मा राजगुरु चौक, मादाम कामा मार्ग,
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.
दिनांक : १४ ऑक्टोबर, २०२४.

वाचा:-

- १) सामान्य प्रशासन विभाग, शासन निर्णय क्र.एईएम-१०८०/३५/१६-अ, दि.२१.०९.१९८०.
- २) महाराष्ट्र प्रकल्पबाधित व्यक्तींचे पुनर्वसन अधिनियम, १९९९.
- ३) मा.उच्च न्यायालय, खंडपीठ औरंगाबाद मधील रिट याचिका क्र.१३३०/२०१४, दि.२९.१०.२०१५ रोजीचा न्यायनिर्णय.
- ४) मा.सर्वोच्च न्यायालयामधील विशेष अनुमती याचिका क्र. १७५९७-१७६००/२०१७, दि.१८.०४.२०२३ रोजीचा न्यायनिर्णय.
- ५) राज्य पुनर्वसन प्राधिकरण तथा राज्य पुनर्वसन व पुनर्स्थापना संनियंत्रण समितीच्या दि.२६.०७.२०२३ रोजीच्या बैठकीचे इतिवृत्त.
- ६) महसूल व वन (मदत व पुनर्वसन) विभागाचे दि.२१.०९.२०२३ रोजीचे पत्र.

प्रस्तावना:-

राज्यात चार कृषि विद्यापीठे असून, कृषि विद्यापीठांची स्थापना सन १९६८ ते १९७२ या कालावधीत झालेली आहे. राज्यातील कृषि विद्यापीठांच्या स्थापनेवेळी शेतक-यांच्या जमिनी अधिग्रहीत करण्यात आलेल्या होत्या. त्यानुसार, कृषि विद्यापीठे या प्रकल्पांनी बाधित प्रकल्पबाधित कुटुंबांची संख्या ही ३९९८ इतकी होती. प्रकल्पग्रस्त व्यक्ती व त्यांच्यावर अवलंबून असणा-या व्यक्तींना सामान्य प्रशासन विभाग शासन निर्णय दि.२१.०९.१९८० अन्वये शासकीय सेवेतील वर्ग ३ व वर्ग ४ मधील भरतीबाबत किमान पाच टक्के प्राथम्यक्रम निश्चित करण्यात आला आहे.

२. महाराष्ट्र प्रकल्पबाधित व्यक्तींचे पुनर्वसन अधिनियम, १९९९ मधील कलम १०(६)(अ) मध्ये पुढीलप्रमाणे नमूद करण्यात आले आहे :-

“राज्य शासकीय विभाग, सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रम, स्थानिक स्वराज्य संस्था, शासन सहाय्यक संस्था आणि महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० याच्या कलम ७३ अ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या सहकारी संस्था यांच्या आस्थापनेवर वर्ग तीन आणि वर्ग चार प्रवर्गातील सर्व सेवांमध्ये बाधित व्यक्तीच्या नामनिर्देशितांसाठी रोजगाराकरिता किमान ५ टक्के प्राथम्य कोटा असेल;”

कलम (६)(क) मध्ये पुढीलप्रमाणे नमूद करण्यात आले आहे :-

“वैध रितीने करण्यात आलेल्या कोणत्याही राखीव जागांच्या तरतुदीस आणि पदांच्या उपलब्धतेस अधीन राहुन प्रकल्पबाधित व्यक्तीने कुटुंबातील नामनिर्देशित केलेल्या एका व्यक्तीस, जर अशी व्यक्ती प्रकल्प आस्थापनेवरील सेवेच्या वर्ग तीन आणि वर्ग चार प्रवर्गातील पदांसाठी असलेल्या सेवाप्रवेश नियमांनुसार अशा पदांसाठी पात्र असेल तर, रोजगार मिळण्याबाबत सर्वोच्च प्राधान्य देणे:

परंतु असे की, बाधित व्यक्तींमधील नामनिर्देशित उमेदवारांच्या कोट्याप्रमाणे बाधित व्यक्तीने कुटुंबातील नामनिर्देशित केलेल्या एका व्यक्तीची भरती करतांना, प्रकल्प प्राधिकारी, अंमलबजावणीखाली असलेल्या त्याच प्रकल्पाच्या बाधित व्यक्तीच्या नामनिर्देशित उमेदवारापैकी शक्यतो ५० टक्क्यांहून कमी नसतील इतक्या उमेदवारांना रोजगार देऊ शकेल; असे नमूद करण्यात आले आहे.”

३. राज्यातील कृषि विद्यापीठांकरिता जमीन संपादित केल्यामुळे प्रकल्पबाधित झालेल्या कुटुंबातील व्यक्तींना संबंधित महाराष्ट्र प्रकल्पबाधित व्यक्तींचे पुनर्वसन अधिनियम, १९९९ च्या कलम ६ (क) मधील तरतुदीच्या अधीन राहून, कृषि विद्यापीठातील गट-क व गट-ड संवर्गातील पदांवर प्रकल्पबाधित व्यक्तींना सामावून घेण्याबाबत योग्य ती कार्यवाही करण्याच्या सूचना महसूल व वन विभागाच्या सहमतीने दि.१५.०७.२००९ च्या पत्रान्वये कृषि विद्यापीठांना देण्यात आल्या होत्या. त्यानुसार, प्रकल्पग्रस्तांच्या विशेष भरतीकरिता दि.२६.०८.२००९ रोजीची जाहिरात वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी स्तरावर निर्गमित करण्यात आली. सदरहू जाहिरात केवळ प्रकल्पबाधितांकरिता निर्गमित करण्यात आली. महात्मा फुले कृषि विद्यापीठाच्या स्तरावर प्रकल्पग्रस्तांच्या भरतीकरिता दि.०९.०८.२००९ रोजी जाहिरात निर्गमित करण्यात आली व त्यानुसार भरती प्रक्रिया पूर्ण झाली.

४. प्रकल्पग्रस्तांची ५० टक्के पदे भरण्याबाबत समान मागणी जलसंपदा विभागास प्राप्त झाली असता, सामान्य प्रशासन विभागाने प्रकल्पग्रस्तांकरिता ५ टक्के समांतर आरक्षण ठेवायचे असून त्यापैकी ५० टक्के म्हणजेच २.५ टक्के पदे त्याच प्रकल्पातून व उर्वरित ५० टक्के पदे म्हणजेच २.५ टक्के पदे अन्य प्रकल्पग्रस्तांच्या पदांमधून भरण्यात येतील, असे अभिप्राय दिले. सन २०१३ च्या पावसाळी अधिवेशनात प्रकल्पग्रस्तांच्या पदभरतीबाबत लक्षवेधी सूचना उपस्थित झाली. सदर सूचनेच्या अनुषंगाने मा.मंत्री(कृषि) यांनी प्रकल्पग्रस्तांना सेवेत सामावून घेण्याबाबत जे निकष ठरलेले आहेत, त्यानुसार कार्यवाही करण्यात येईल, असे आश्वासन दिले होते. सदरील आश्वासनाच्या पूर्ततेसंदर्भात राज्यातील चारही कृषि विद्यापीठांतील प्रकल्पग्रस्तांच्या भरतीबाबत सामान्य प्रशासन विभागाच्या नियमानुसारच कार्यवाही करण्याच्या सूचना दि.२१.०८.२०१३ रोजीच्या पत्रानुसार देण्यात आल्या होत्या.

५. दि. २१.०८.२०१३ च्या शासनपत्राविरोधात वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी अंतर्गत प्रकल्पग्रस्त श्री.अशोक माणिकराव शिंदे व इतर यांनी शासनाविरोधात रिट याचिका क्र.१३३०/२०१४ दाखल केली होती. सदरहू रिट याचिकेमध्ये मा.उच्च न्यायालयाने प्रकल्पग्रस्तांच्या विशेष भरतीकरिता दि.२६.०८.२००९ रोजीची वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी यांची जाहिरात वैध ठरविली.

६. रिट याचिका क्र.१३३०/२०१४, मा.उच्च न्यायालय, खंडपीठ औरंगाबाद मधील मा.उच्च न्यायालयाच्या दि.२९.१०.२०१५ रोजीच्या न्यायनिर्णयात पुढीलप्रमाणे नमूद करण्यात आले:-

परि.१२ - महाराष्ट्र प्रकल्पबाधित व्यक्तींचे पुनर्वसन अधिनियम, १९९९ मधील कलम ६(क) व कलम १०(द)(अ) या एकमेकांस पूरक (harmonious) म्हणून पाहण्यात याव्यात.

परि.१३ - मा.उच्च न्यायालयाने रिट याचिका क्र.१३३०/२०१४ मधील परि.१३ मध्ये, प्रकल्पग्रस्त पुनर्वसन अधिनियम, १९९९ मधील कलम १०(द)(अ) नुसार प्रकल्पग्रस्तांकरिता किमान ५ टक्क्यांची तरतुद आहे. तथापि, या तरतुदीनुसार ५ टक्क्यांची मर्यादा घालण्यात आलेली नाही. प्रकल्पामुळे प्रभावित झालेल्या नामनिर्देशित व्यक्तींसाठी आरक्षण ५०% पदांपर्यंत असू शकते. अशा प्रकल्पग्रस्तांना आरक्षण २.५% पर्यंत मर्यादित असल्यास म्हणजेच ५% चे ५०%, तर कायद्याचा उद्देश कधीच साध्य होणार नाही, कदाचित असफल होईल, तसेच, कलम ६(क) व कलम १०(द)(अ) मधील तरतुदींचा विचार करता, प्रकल्पग्रस्तांच्या नामनिर्देशित व्यक्तींना शासन सेवेत सामावुन घेण्याबाबतचा अनुशेष (backlog) भरून काढण्याकरिता ५०% पदे प्रकल्पग्रस्तांकरिता आरक्षित ठेवून विशेष भरती प्रक्रिया राबविता येऊ शकते हे स्पष्ट आहे, असे नमूद करण्यात आले आहे.

परि.१४ - सदरहू आरक्षण लागू करताना सामाजिक आरक्षणासोबत समतोल साधण्यात यावा. प्रकल्पग्रस्तांमधील व्यक्तींना त्यांच्या सामाजिक संवर्गाचे आरक्षण लागू करता येऊ शकते, त्यानुसार सामाजिक आरक्षणाला धक्का लागणार नाही, असे नमूद करण्यात आले आहे.

७. मा.उच्च न्यायालयाच्या न्यायनिर्णयाच्या अनुषंगाने, मा. सर्वोच्च न्यायालय, नवी दिल्ली येथे SLP No. १७५९७-१७६००/२०१७ दाखल करण्यात आली होती. विशेष अनुमती याचिका क्र. १७५९७-१७६००/२०१७ मध्ये मा.सर्वोच्च न्यायालयाने दि.१८.०४.२०२३ रोजीच्या आदेशान्वये, मा.उच्च न्यायालयाच्या न्यायनिर्णयात हस्तक्षेप करण्यास नकार दिला आहे व प्रकल्पग्रस्तांना ५० टक्के आरक्षण लागू करतानादेखील, सामाजिक व समांतर असे दोन्ही आरक्षण लागू करावे लागेल, असे नमूद केले आहे.

८. मा.उच्च न्यायालयाच्या रिट याचिका क्र.१३३०/२०१४ मधील दि.२९.१०.२०१५ रोजीचा न्यायनिर्णय व विशेष अनुमती याचिका SLP(C) No.१७५९७-१७६००/२०१७ मधील दि.१८.०४.२०२३ रोजीचा न्यायनिर्णय विचारात घेऊन, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी येथील गट 'क' व गट 'ड' प्रवर्गातील पदांची भरती प्रक्रिया राबविण्याबाबत, मदत व पुनर्वसन विभागाच्या दि.२१.०९.२०२३ रोजीच्या पत्रान्वये विभागीय आयुक्त, नाशिक व जिल्हाधिकारी, अहमदनगर यांना निर्देशित करण्यात आले होते.

९. मा.मुख्यमंत्री महोदयांच्या अध्यक्षतेखाली दि.२६.०७.२०२३ रोजी पार पडलेल्या "राज्य पुनर्वसन प्राधिकरण तथा राज्य पुनर्वसन व पुनर्स्थापना संनियंत्रण समिती" च्या बैठकीत, "राज्यातील प्रकल्पाच्या आस्थापनेवरील गट-क व ड संवर्गातील भरती प्रक्रियेमध्ये संबंधित प्रकल्पामुळे बाधित झालेल्या प्रकल्पग्रस्तांचा अनुशेष भरून काढण्यासाठी, विशेष भरती प्रक्रिया राबविताना, मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशानुसार आरक्षण लागू करणेबाबत अंमलबजावणी करण्यात यावी," असा निर्णय घेण्यात आला.

१०. मा.मंत्री(महसूल), मा.मंत्री(कृषि) यांच्या उपस्थितीत, दि.१३.०२.२०२४ रोजीच्या बैठकीत राज्यातील चारही कृषि विद्यापीठांच्या आस्थापनांवर संबंधित कृषि विद्यापीठांच्या प्रकल्पग्रस्तांमधून, प्रकल्प ग्रस्तांचा अनुशेष भरून काढण्याकरिता, विहित प्रक्रियेचा अवलंब करून, क व ड संवर्गातील पदभरती करण्याकरिता विशेष भरती प्रक्रिया राबविण्यात यावी, असा निर्णय झालेला आहे.

११. याबाबत विधी व न्याय विभागाचे अभिप्राय मागविले असता, मा.उच्च न्यायालयात दाखल रिट याचिका क्र.१३३०/२०१४ मधील दि.२९.१०.२०१५ रोजीचा न्यायनिर्णय व मा.सर्वोच्च न्यायालयाच्या विशेष

अनुमती याचिका क्र.१७५९७-१७६००/२०१७ मधील दि.१८.०४.२०२३ रोजीच्या न्यायनिर्णयानुसार कार्यवाही करण्याबाबत, विधी व न्याय विभागाने कळविले होते.

१२. मा.उच्च न्यायालयाचा रिट याचिका क्र.१३३०/२०१४ मधील दि.२९.१०.२०१५ रोजीचा न्यायनिर्णय, मा.सर्वोच्च न्यायालयाचा विशेष अनुमती याचिका क्र.१७५९७-१७६००/२०१७ मधील दि.१८.०४.२०२३ रोजीचा न्यायनिर्णय व राज्य पुनर्वसन प्राधिकरण तथा राज्य पुनर्वसन व पुनर्स्थापना संनियंत्रण समितीच्या बैठकीतील निर्णयास अनुसरून, राज्यातील कृषि विद्यापीठांतील गट-क व गट-ड संवर्गातील रिक्त पदे कृषि विद्यापीठाने बाधित प्रकल्पग्रस्तांमधून भरण्याकरिता विशेष भरती प्रक्रिया राबविण्यास मान्यता मिळावी व एकूण भरावयाच्या पदांपैकी ५० टक्के पदे ही त्याच कृषि विद्यापीठाने बाधित झालेल्या प्रकल्पग्रस्तांकरिता राखीव ठेवण्यात यावीत, याबाबतचा प्रस्ताव महसूल व वने (मदत व पुनर्वसन), वित्त विभागाच्या सहमतीने व सामान्य प्रशासन विभागाने सुचविलेल्या सुधारणांसह मा.मंत्रिमंडळाच्या मान्यतेकरिता सादर करण्यात आला होता.

१३. मा. मंत्रिमंडळाच्या दि.१०.१०.२०२४ रोजी झालेल्या बैठकीतील निर्णयानुसार राज्यातील कृषि विद्यापीठातील प्रकल्पग्रस्तांच्या गट ‘क’ व गट ‘ड’ संवर्गातील विशेष भरती प्रक्रियेबाबत निर्णय घेण्याची बाब शासनाच्या विचाराधिन होती.

शासन निर्णय:-

राज्यातील चारही कृषि विद्यापीठांच्या आस्थापनावर संबंधित कृषि विद्यापीठांच्या प्रकल्पग्रस्तांमधून, प्रकल्पग्रस्तांचा अनुशेष भरून काढण्याकरिता, क व ड संवर्गातील पदभरतीकरिता, वित्त विभाग शासन निर्णय दि.३०.०९.२०२२ मधील पदभरतीवरील निर्बंध शिथील करण्यास मा.मंत्रिमंडळाच्या दि.१०.१०.२०२४ रोजीच्या बैठकीत मान्यता मिळाली आहे. त्यानुषंगाने,

१. मा.उच्च न्यायालयाचा रिट याचिका क्र.१३३०/२०१४ मधील दि.२९.१०.२०१५ रोजीचा न्यायनिर्णय, मा.सर्वोच्च न्यायालयाचा विशेष अनुमती याचिका क्र.१७५९७-१७६००/२०१७ मधील दि.१८.०४.२०२३ रोजीचा न्यायनिर्णय व मा.मुख्यमंत्री महोदयांच्या अध्यक्षतेखाली दि.२६.०७.२०२३ रोजीच्या बैठकीतील निर्णय यांस अनुसरून, राज्यातील कृषि विद्यापीठांतील गट-क व गट-ड संवर्गातील रिक्त पदे त्याच कृषि विद्यापीठाने बाधित प्रकल्पग्रस्तांमधून भरण्याकरिता, विशेष भरती प्रक्रिया राबविण्यास एक विशेष बाब म्हणून मान्यता देण्यात येत आहे. एकूण भरावयाच्या पदांपैकी ५० टक्के पदे ही त्याच कृषि विद्यापीठाने बाधित झालेल्या प्रकल्पग्रस्तांकरिता राखीव ठेवण्यात यावीत.

२. ज्या प्रकल्पग्रस्तांनी प्रत्यक्षात संबंधित प्रकल्पाकरिता (कृषि विद्यापीठाकरिता) जमिनी दिल्या असतील, तेच प्रकल्पग्रस्त सदर विशेष भरती प्रक्रियेकरिता पात्र असतील.

३. कृषि विद्यापीठांमध्ये प्रकल्पग्रस्तांमधून गट क व गट ड मधील जेवढी पदे भरली जातील, त्या प्रमाणात त्या विद्यापीठांमध्ये सध्या गट-क व ड मधील पदांवर कंत्राटी / बाह्यंत्रणेद्वारे कार्यरत मनुष्यबळ कमी करण्याची दक्षता सर्व कृषि विद्यापीठांनी घ्यावी.

४. जाहिरातीद्वारे विशेष भरती प्रक्रिया राबवितांना, मा.सर्वोच्च न्यायालयाच्या विशेष अनुमती याचिका क्र.१७५९७-१७६००/२०१७ मधील दि.१८.०४.२०२३ रोजीच्या न्यायनिर्णयानुसार, समांतर आरक्षण (Horizontal Reservation) व सामाजिक आरक्षण (Vertical Reservation) यांची सांगड घालण्यात यावी. त्याबाबत, सामान्य प्रशासन विभागाच्या दि.२७.०२.२०२४ रोजीच्या शासन निर्णयानुसार

मागासवर्ग कक्षाकडून एकूण मंजूर पदांवर सामाजिक आरक्षण निश्चित करून, त्यानंतर भरावयाच्या रिक्त पदांवर ५० टक्केच्या प्रमाणात प्रकल्पग्रस्त भरती राबविण्यात यावी. तसेच, अशी रिक्त पदे प्रकल्पग्रस्त उमेदवारांमधून भरताना सामान्य प्रशासन विभाग परिपत्रक दि.२५.०९.२०२४ नुसार समांतर आरक्षणाची कार्यपद्धती राबविण्यात यावी.

५. सदर शासन निर्णय महसूल व वन (मदत व पुनर्वसन) विभागाच्या संदर्भ, आ.व्य.म व पु क्र.१६७२, दि.२७.०९.२०२४, वित्त विभागाच्या अनौपचारीक संदर्भ क्र.३४३/व्यय-१, दि.३०.०९.२०२४ व अनौपचारीक संदर्भ क्र.६१५/आपुक, दि.०४.१०.२०२४ व मा.मंत्रिमंडळाच्या दि.१०.१०.२०२४ रोजीच्या बैठकीत मिळालेल्या सहमती नुसार, तसेच, सामान्य प्रशासन विभागाच्या, दि.०९.१०.२०२४, अन्वये दिलेल्या अभिप्रायांनुसार निर्गमित करण्यात येत आहे.

प्रस्तुत शासन निर्णय, महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेताक २०२४९०९४९६२७४८८९०९ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(प्रतिभा पाटील)
उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

- १) मा. राज्यपाल महोदय यांचे सचिव, मलबार हिल, मुंबई,
- २) मा. मुख्यमंत्री महोदय यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
- ३) मा. उप मुख्यमंत्री (गृह) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
- ४) मा. उप मुख्यमंत्री (वित्त व नियोजन) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
- ५) मा. मंत्री (महसूल) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
- ६) मा. मंत्री (कृषि) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
- ७) मा. विरोधी पक्षनेता, विधान परिषद / विधानसभा, विधान भवन, मुंबई,
- ८) अपर मुख्य सचिव (वित्त), वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
- ९) अपर मुख्य सचिव (सेवा), सामान्य प्रशासन विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
- १०) प्रधान सचिव (विधी), विधी व न्याय विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
- ११) सचिव (कृषि), कृषी व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
- १२) आयुक्त (कृषि) कृषी आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे,
- १३) महासंचालक, महाराष्ट्र कृषि शिक्षण व संशोधन परिषद, पुणे,
- १४) कुलगुरु, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी, जि.अहमदनगर,
- १५) कुलगुरु, डॉ.बाळासाहेब सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली, जि. रत्नागिरी,
- १६) कुलगुरु, डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला,

- १७) कुलगुरु, वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी,
- १८) कुलसचिव, सर्व कृषि विद्यापीठे,
- १९) महालेखापाल महाराष्ट्र १ / २, (लेखा परीक्षा/ लेखा व अनुज्ञेयता) मुंबई / नागपूर,
- २०) सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी,
- २१) मुख्य लेखा परीक्षक, स्थानिक निधी लेखा, कोकण भवन, नवी मुंबई,
- २२) उप मुख्य लेखा परीक्षक (वरिष्ठ), स्थानिक निधी लेखा, कोंकण भवन, नवी मुंबई,
- २३) अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई (३ प्रती),
- २४) निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी, मुंबई,
- २५) कार्यासन अधिकारी, वित्त विभाग (व्यय-१/सेवा-३), मंत्रालय, मुंबई,
- २६) निवड नस्ती, कार्यासन ६-ओ कृषि व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई.